PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

RANG NOMLARINING TARJIMADAGI PRAGMATIK MUAMMOLARI (KULTURAL-LINGVISTIK TAHLIL)

Xayitova Dilshoda Murodjonovna
Toshkent xalqaro moliyaviy
boshqaruv va texnologiyalar universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23118874

Annotatsiya. Ushbu maqolada rang nomlarining (kolorativlarning) badiiy tarjimadagi pragmatik va lingvokultorologik muammolari tahlil qilingan. Ranglar turli xalqlar madaniyatida o‘ziga xos milliy va ramziy konnotatsiyalarga ega bo‘lib, matnning pragmatik ta’sirchanligini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Maqolada ingliz va o‘zbek tillari misolida rang nomlarining ekvivalentlik hamda transformatsiya masalalari qiyosiy o‘rganilgan, tarjimonlar tomonidan pragmatik moslashuvni ta’minlash usullari yoritilgan.
Kalit so‘zlar: kolorativlar, pragmatika, badiiy tarjima, lingvokultrologiya, konnotatsiya, pragmatik moslashuv, ekvivalentlik, lakuna.

Abstract. This article analyzes the pragmatic and linguacultural problems of color names (coloratives) in literary translation. Colors hold unique national and symbolic connotations across cultures and play a key role in ensuring the pragmatic impact of a text. Drawing on examples from English and Uzbek languages, the paper comparatively examines the issues of equivalence and transformation of color terms, highlighting the methods used by translators to achieve pragmatic adaptation.
Keywords: coloratives, pragmatics, literary translation, linguacultural studies, connotation, pragmatic adaptation, equivalence, lacuna.

Аннотация. В данной статье анализируются прагматические и лингвокультурологические проблемы перевода названий цветов (колоративов) в художественном тексте. Цвета обладают уникальными национальными и символическими коннотациями в разных культурах и играют ключевую роль в обеспечении прагматического воздействия текста. На примерах английского и узбекского языков в работе сравнительно рассматриваются вопросы эквивалентности и трансформации цветовых терминов, освещаются методы прагматической адаптации, используемые переводчиками.
Ключевые слова: колоративы, прагматика, художественный перевод, лингвокультурология, коннотация, прагматическая адаптация, эквивалентность, лакуна.

1. Kirish (Introduction)

Ranglar insoniyatning borliqni anglash va uni lisoniy aks ettirish jarayonidagi eng qadimgi hamda universal vositalardan biridir. Biroq xalqaro va madaniyatlararo muloqotda, xususan, badiiy tarjimada rang nomlari (kolorativlar) shunchaki fizik olamdagi vizual xususiyatni ifodalashdan

tashqari, chuqur lisoniy-pragmatik yukni ham tashiydi [1]. Koloralivlarning tarjimadagi pragmatik muammolari matn muallifining niyatini (intensiyasini) hamda rang metaforasi orqali ifodalangan emotsional-ekspressiv ma'noni maqsadli til (MT) kitobxoniga asl holicha yetkazish zarurati bilan bog'liqdir. Har bir etnosning ranglarni idrok etish madaniyati va dunyo lisoniy manzarasi (DLM) turlicha bo'lganligi sababli, koloralivlar badiiy matn o'girilganda jiddiy semantik hamda pragmatik nomuvofiqliklarni (lakunalarni) yuzaga keltiradi [2].

2. Metodologiya va Adabiyotlar Tahlili (Methodology and Literature Review)

Rang nomlarining semantikasi, lingvokultrologiyasi va tarjima muammolari uzoq vaqtdan beri tilshunos olimlarning diqqat markazida bo'lib kelmoqdan. G. Mounin va L. Venuti kabi tarjimashunos olimlar o'z tadqiqotlarida madaniy konseptlarni tarjima qilishdagi qiyinchiliklarni ranglar tizimi misolida ko'rsatib o'tishgan [3]. Pragmatik jihatdan tarjima jarayoni — bu shunchaki tillararo kod almashtirish emas, balki ikki xil kommunikativ va madaniy muhitni muvofiqlashtirish demakdir.

O'zbek tilshunosligida va tarjimashunosligida rang simvolikasi hamda uning frazeologik tizimdagi o'rni Sh. Rahmatullayev, H. Ne'matov kabi olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, ularning tarjimadagi aniq pragmatik transformatsiyalari va moslashuv xususiyatlari alohida monografik tadqiqot obekti sifatida mukammal tizimlashtirilishga muhtojdir [4]. Ushbu maqolada tadqiqot usuli sifatida qiyosiy-tipologik, komponent tahlil hamda pragmatik interpretatsiya metodlaridan foydalanildi. Ingliz va o'zbek tillaridagi badiiy matnlar hamda frazeologik birliklar tahlil uchun material bo'lib xizmat qildi.

3. Asosiy Qism va Natijalar (Main Part and Results)

Rang nomlarining pragmatik muammolari asosan ularning ko'chma ma'nolari, frazeologik birikmalar va milliy stereotiplar tarkibida kelishi bilan xarakterlanadi. Masalan, ingliz tilidagi "blue" (ko'k) rangi g'amginlik, depressiya, tushkunlik kabi kuchli pragmatik konnotatsiyaga ega bo'lib, ko'pincha "feeling blue" (ma'yuslanish, qayg'uli bo'lish) shaklida qo'llaniladi [5]. Ushbu birikmani o'zbek tiliga so'zma-so'z "ko'k his qilmoq" deb o'girish pragmatik xatolikka va ma'noning butkul yo'qolishiga olib keladi. Uni o'zbek tilidagi dunyo lisoniy manzarasiga moslab "yuragi g'ash bo'lmoq", "g'am chekmoq" yoki "afgor bo'lmoq" kabi pragmatik muqobillar bilan berish lozim.

Shuningdek, o'zbek madaniyatidagi ranglarning simvolik tahlili ham o'ziga xos pragmatik muammolarni keltirib chiqaradi. Masalan, "qora" rangi o'zbek xalqi tafakkurida motam, qayg'u, yomonlik bilan bir qatorda ulug'lik, kuch-qudrat ("qorako'z", "qora mehnat" — halol, mashaqqatli mehnat) kabi ijobiy pragmatik ma'nolarni ham bildiradi [6]. Quyidagi jadvalda ingliz va o'zbek tillarida rang nomlarining tarjimadagi pragmatik transformatsiyasi va ularga qo'llaniladigan usullar tahlili ko'rsatilgan:

Rang nomi	Asl matndagi birlik va pragmatik ma'nosi	Tarjima varianti va pragmatik muqobili	Qo'llanilgan tarjima usuli (Transformatsiya)
Green (Yashil)	Green with envy (Hasaddan ichi kuyish/ko'karish)	Hasaddan ichi kuyish, ko'zlariga qon to'lish	Pragmatik ekvivalentlik / Moslashtirish [7]
White (Oq)	White lie (Yaxshilik niyatidagi beozor yolg'on)	Silliq / Beozor / Yaxshilik niyatidagi yolg'on	Semantik-modifikatsiya [8]
Red (Qizil)	To see red (G'azabdan o'zini yo'qotish)	G'azabdan ko'zlari qon bo'lish / Qoni qaynash	Idiotik moslashtirish
Qora (Black)	Qora xat (Motam, o'lim xabari)	Tragic news / Notice of death	Deskriptiv (tavsifiy) tarjima / Madaniy muqobillashtirish
Ko'k (Blue/Grey)	Ko'k eshakning go'shtini yegan (O'ta o'jar, qaysar)	Extremely stubborn / Obstinate	Pragmatik moslashtirish (lakunani to'ldirish) [9]

4. Tahlil va Muhokama (Analysis and Discussion)

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, kolorativlarni tarjima qilishda uchta asosiy pragmatik to‘siq mavjud: 1) Rangning emotsional simvolikasi mos kelmasligi; 2) Rangli frazeologizmlarning milliy lakunadorligi; 3) Rang vositasida yaratilgan badiiy subektivlik.

Masalan, ingliz tilidagi "red-letter day" (taqvimdagi qizil sana — xursandchilik, unutilmas kun) birikmasi o‘zbek madaniyatida shunchaki rasmiy dam olish kunini eslatsa, badiiy matnda u insonga katta baxt keltirgan kun ma’nosida pragmatik yuklanish oladi [8]. Tarjimon bu o‘rinda qizil so‘zini tushirib qoldirib, uning pragmatik funksiyasini ("eng baxtli kun") o‘zbek tilida ochiq ifodalashga majbur bo‘ladi. Aks holda, o‘quvchida muallif nazarda tutmagan noto‘g‘ri assotsiatsiya yuzaga keladi. Shuning uchun ranglar tarjimasida pragmatik neytrallashtirish, kognitiv almashtirish va funksional muqobillashtirish yetakchi transformatsiyalar hisoblanadi.

5. Xulosa (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, rang nomlarining tarjimadagi pragmatik muammolarini hal etish tarjimondan nafaqat yuqori lisoniy kompetensiyani, balki har ikki til vakillarining madaniy-ijtimoiy dunyoqarashi va dunyo lisoniy manzarasini mukammal bilishni talab qiladi. Kolorativlar ko‘p hollarda shunchaki denotativ ma’nosida emas, balki chuqur milliy konnotatsiyalar doirasida namoyon bo‘ladi. Tarjimada pragmatik muvofiqlikni ta’minlash — bu kitobxonda asl matn o‘quvchisi olgan emotsional va estetik ta’sirni xuddi o‘shanday shakllantirish demakdir. Rangli metaforalar va

frazeologizmlarning xususiyatlarini inobatga olgan holda qo‘llanilgan pragmatik moslashuv usullari tarjima sifatini oshiruvchi eng muhim lingvistik omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
2. Berlin, B., & Kay, P. (1969). Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. University of California Press
3. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
4. Ne’matov, H. (2001). So‘z semantikasi va uning lisoniy tadqiqi. Fan.
5. Mengliyev, B. (2020). Hozirgi o‘zbek tili (Tizimli lingvistik tahlil). Mumtoz so‘z.
6. Rahmatullayev, Sh. (1992). O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. O‘qituvchi.
7. Venuti, L. (2008). The Translator's Invisibility: A History of Translation. Routledge.
8. Wierzbicka, A. (1996). Semantics: Primes and Universals. Oxford University Press.